

13.00.00.ИЛМҲОИ ПЕДАГОГИКА
13.00.00.ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ НАУКИ
13.00.00.PEDAGOGICAL SCIENCES

13.00.01. ПЕДАГОГИКАИ УМУМӢ, ТАЪРИХИ ПЕДАГОГИКА ВА ТАҲСИЛОТ
13.00.01. ОБЩАЯ ПЕДАГОГИКА, ИСТОРИЯ ПЕДАГОГИКИ И ОБРАЗОВАНИЯ
13.00.01. GENERAL PEDAGOGICS, THE HISTORY OF PEDAGOGY AND EDUCATION

ТДУ 745 (075.8)

DOI:10.51844-2077-4990-2022-1-125-128

**ТАШАККУЛИ СИФАТҲОИ АХЛОҚИЮ
ЗЕБОИПАРАСТИИ ДОНИШЧӢӢН
ТАВАССУТИ ХУНАРҲОИ ХАЛҚӢ**

**ФОРМИРОВАНИЕ НРАВСТВЕННО-
ЭСТЕТИЧЕСКИХ КАЧЕСТВ СТУДЕНТОВ
ПОСРЕДСТВОМ НАРОДНЫХ РЕМЕСЕЛ**

**FORMATION OF
STUDENTS' MORAL AND
AESTHETIC QUALITIES THROUGH
FOLK CRAFTS**

*Мирзобоев Зикрилло Зиёдуллоевич, н.и.п.,
доцент; Аҳадов Файзулло Холиқович,
докторанти кафедраи нақшакашии геометрияи
масвири ва методикаи таълими МДТ “ДДХ ба
номи акад. Б.Гафуров” (Тоҷикистон, Хучанд)*

*Мирзобоев Зикрилло Зиёдуллоевич, к.п.н.,
доцент; Аҳадов Файзулло Холиқович,
докторант (PhD) кафедри черчения,
начертательной геометрии и методики
преподавания ГОУ «ХГУ имени акад.Б.
Гафурова» (Таджикистан, Худжанд)*

*Mirzaboev Zikrillo Ziyodulloevich, candidate of
pedagogical sciences, Associate Professor, E-mail:
zikrillo.mirzoboev@mail.ru*

*Akhadov Faizullo Kholikovich, claimant for
doctoral degree of the department of drawing,
descriptive geometry and methods of their teaching
under the SEI "KhSU named after acad.
B.Gafurov" (Tajikistan, Khujand)*

Вожаҳои калидӣ: ҳунар, эҳсос, ахлоқ, педагог, арзёбӣ, зебоипарастӣ, эҷодкор, тарбия, метод, тахайюлотӣ эҷодӣ, фарҳанг, педагогика, зебоӣ, осорхона, экскурсия

Мақола ба баррасии масъалаи кор бо ташаккули шароити педагогӣ дар ташаккули бошуурокаи шавқу рағбати босубот нисбат ба ҳунарҳои халқӣ ва тарбияи завқ ва ҳисси зебоипарастӣ баҳшида шудааст. Қайд карда мешавад, ҳунарҳои халқӣ дар раванди омӯзиши мақсаднок, фаҳмиши, машғулиятҳо дар доираи курсҳои махсус як қатор вазифаи тарбияи зебоипарастиро ба иҷро мерасонад, бо санаду далелҳои ҷиддӣ тасдиқ шудааст. Масъалаи ташаккули сифатҳои ахлоқию зебоипарастии донишчӯён тавассути ҳунарҳои халқӣ яке аз самтҳои муҳимтарини ислоҳоти муассисаҳои таҳсилоти олии маҳсуб меёбад, ки ин нуқта дар мақола бо далелҳои нишон дода шудааст. Тазаққур меравад, ки рушди нерӯи эҷодии донишчӯён тавассути ҳунарҳои халқӣ раванди мақсадноки ташаккули завқу қобилияти шахсият ва фаҳмиши зебоӣ, коркарди низоми тасаввурот, ташаккули эҳтиёҷоти зӯҳури худ дар санъати амалӣ, ворид намудани унсурҳои зебоӣ дар ҳаёти мактабӣ мебошад. Чун дар ҳама ҷаҳати таълимӣ, дар ҷараёни омӯзиши ҳунарҳои халқӣ низ дар якҷоягӣ бо ташаккули мафҳумҳои онҳо ба ҳунарҳои халқӣ додани донишҳои назарӣ ба донишчӯён, пайдо намудани маҳорат ва малакаҳои амалии онҳо дар назар дошта шудааст. Хулоса мешавад, ки машғулияти ҳунармандӣ дараҷаи маълумотнокии донишчӯёнро баланд бардошта, онҳоро ба зебоипарастӣ, ватандӯстӣ, эҳтиром ба мероси ганини бадеии гузаштагонамон тайёр менамояд.

Ключевые слова: ремесло, чувства, нравственность, педагог, оценка, эстетика, творчество, воспитание, творческое воображение, культура, педагогика, красота, музей, экскурсия

Статья посвящена рассмотрению вопроса организации педагогических условий формирования сознательного отношения и интереса студентов к народным ремеслам, воспитанию эстетического вкуса и нравственных качеств. На основе фактов и достигнутых результатов подтверждается роль народных ремесел в воспитании эстетических чувств в процессе целенаправленного изучения и занятий в рамках специальных курсов. Доказывается, что вопрос о формировании нравственно-эстетических качеств студентов посредством народных ремесел является одним из важнейших направлений в реформе высших учебных заведений. Анализ данного

вопроса показывает, что развитие творческого потенциала студентов посредством народных ремесел достигается за счет целенаправленного процесса формирования эстетического вкуса и способностей личности, выработки системы представлений, возникновения потребности проявления себя в прикладном искусстве, введении эстетических элементов в жизнедеятельность учебного заведения. Подчеркивается, что, как и во всех учебных дисциплинах, в процессе изучения народных ремесел наряду с формированием понятия о народных ремеслах уделяется внимание теоретическим знаниям студентов, становлению их практических умений и навыков. Авторы приходят к выводу, что занятия по освоению ремесел повышают уровень информированности студентов, способствуют развитию их эстетических качеств, воспитанию патриотических чувств и уважения к богатому наследию предков.

Key words: craft, feelings, morality, teacher, assessment, aesthetics, creativity, education, creative imagination, culture, pedagogy, beauty, development, consciousness, museum, excursion

The article is devoted to the consideration of the issue of organizing the pedagogical conditions for the formation of a conscious attitude and interest of students in folk crafts, the upbringing of aesthetic taste and moral qualities. Based on the facts and the results achieved, it is confirmed that folk crafts perform a number of functions of fostering aesthetic feelings in the process of purposeful study and classes within the framework of special courses. It is proved that the question of the formation of moral and aesthetic qualities of students through folk crafts is one of the most important directions in the reform of higher educational institutions. The analysis of this issue shows that the development of students' creative potential through folk crafts is achieved through a purposeful process of forming aesthetic taste and personality abilities, developing a system of ideas, the emergence of the need to manifest oneself in applied art, the introduction of aesthetic elements into the life of an educational institution. It is emphasized that, as in all academic disciplines, in the process of studying folk crafts, along with the formation of the concept of folk crafts, attention is paid to the theoretical knowledge of students, the formation of their practical skills and abilities. The authors come to the conclusion that crafts lessons increase the awareness of students, contribute to the development of their aesthetic qualities, patriotic feelings and respect for the rich heritage of their ancestors.

Халқи тоҷик дар ҳама давру замон ба рушду такомули фарҳанги миллӣ ва ҳунароҳои мардумӣ аҳамияти махсус зоҳир намуда, ба ин васила дар ташаккули сифатҳои ахлоқӣ, тарбияи зебоипарастии ҷавонон, ҳамчунин дар баландбардории иқтидори иқтисодии кишвар саҳмгузори менамояд.

Агар ба сарчашмаҳои мӯътамади таърихиву фарҳангии халқи тоҷику форс назар афканем, мушоҳида мешавад, ки ҳидоят намудан ба роҳи нек, илму ҳунаромӯзӣ, соҳибқасбӣ дар меҳвари асосии нигоштаҳои бузургон қарор дода шудааст.

Илми педагогикаи муосир тарбияи зебоишиносиро ҳамчун низоми мураккаби фалсафӣ ва педагогӣ шинохтааст, ки он ҷузъи таркибии фарҳанги маънавии инсон мебошад. Мусаллам аст, ки муносибати зебоишиносии инсоният нисбат ба воқеият, бо назардошти муҳити табиӣ, санъат ва адабиёт қонунҳои объективии худро дорад, ки бояд мавриди омӯзиш, баррасӣ гашта, дар тарбияи зебоишиносӣ, ахлоқӣ ва маънавии шахсият корбаст шавад. Қонуниятҳои зебоишиносӣ дар ҳаёти табиат ва ҷома дар фаъолият ва шуури зебоипарастӣ зоҳир мегардад.

Қоидаи дигари муҳим – тарбияи зебоипарастиро чун категорияи дорой имконот фалсафиву педагогӣ, ки мақсаднок, муташаккилона ва назораткунандаи раванди ташаккули шахсияти ба воқеият ва фаъолияти зебоипарастӣ муносибати зебоипарастона дошта баҳо додан мумкин аст.

Аҳамияти тарбияи зебоипарастӣ, мавқеи рушди нерӯи эҷодии омӯзгор, роҳнамоӣ ба воситаи санъат ва адабиёт муқарраран аз ҷониби донишмандони садаи гузаштаи Форобӣ, Абдурраҳмони Ҷомӣ, Абӯрайҳони Берунӣ, ал-Ҳиндӣ, ва дигарон равшанфикрони бузург чун Н.Чернишевский, Л.Толстой, В.Белинский ва ғайра қайд гаштааст. Ба масъалаи мазкур қорҳои илми олимони – педагогҳои шинохтаи қарни гузашта А.С.Макаренко, А.Бакушинский, Л.Виготский, Ю.Бабанский, В.Сухомлинский, И.Ростовцев, В.С.Кузина, Т.Комарова, Ю.Юсов, А. Хворостов, Т.Шпикалова, Е.Шорохов, Ю.К.Бабанова, Н.К. Крупской, С. Аннамурадовой, А.Г. Агаева, Н.Л.Ветлугиной, Э.И.Моносозона, А.С.Макаренко, К.Д.Ушинский, Б.М.Теплова, Н.Н.Волкова, Б.Ф.Ломова, М.Н. Скаткина, В.В.Вейарн, С.И. Тюляев, Г.И. Костигова, А.А.Иванова дигарон бахшида шудааст.

Дар урфият мегӯянд, ки зебӣ наҷотдиҳандаи олам аст. Офаридани зебогӣ яке аз фазилатҳои неки инсонӣ ба шумор меравад. Он аз завқи баланд, дониши мукамал ва аз таҷрибаҳои пурбаҳо сарчашма мегардад. Аз ҷониби Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон

чун эълон гардидани солҳои 2019-2021 “Соли рушди дехот, сайёҳӣ ва хунарҳои мардумӣ” марҳилаи нави рушди санъати мусаввирӣ ва хунарҳои мардумӣ гардид. Хунарҳои халқӣ, ки бар нерӯи зиёди зебоипарастӣ ва имконот асос гузоштааст, чун шакли нисбатан “мутамарказ ва рушдёфта”-и шуури зебоипарастӣ ҳам дар масоили умумии зебоипарастӣ чун илм ва ҳамчунин дар “хунаромӯзӣ, ки илми педагогика таҳқиқ кардааст, мавқеи муҳим дорад. Фароҳам овардани шароити педагогии инкишофи нерӯи эҷодии донишҷӯён – омӯзгорони ояндаи фанни зебоипарастӣ дар мактаб, аз ҷумла муаллимони санъати тасвирӣ арзиши зиёдро соҳиб мебошад. Дар асоси баррасии вазифаҳои тарбияи зебоипарастӣ, ки олимони барҷастаи соҳаи назария ва рушди нерӯи эҷодии хонандагон ҷавонон тавассути санъати ороиши амалӣ Р.Сангинов, И.Ҳайдаров, И.Ахмедов, С.Сангинов, М.Эргашов, С.Саиднеъмат, У.Раҳимов, М.Муллоҷонов, Н.Эшонова, К.Қосимова ва дигарон, инчунин пажӯҳишоти чанд соли охир баанҷомрасида доир ба зебоипарастӣ, санъатшиносӣ, равшаншиносӣ ва педагогика метавон ба хулосае расид, ки сатҳи тарбияи зебоипарастӣ бевосита ба сатҳи маърифати зебоипарастии омӯзгорони оянда вобаста мебошад.

Таркиби зарурии шароити педагогии инкишофи нерӯи эҷодии донишҷӯён тавассути санъати халқӣ шароити мақсаднок ва босабаб ба ҳисоб меравад. Шароити мақсаднок ва босабаб бояд ба мақсадҳои таълимӣ, тарбиявӣ ва эҷодӣ нигаронида шавад. Мақсадҳои таълимӣ, дар навбати худ бояд ба омӯзиши маҷмӯи донишҳо, малакаву маҳорат дар соҳаи санъати бадеии анъанавии халқӣ, маҳсусан, намудҳои қадимӣ аз ҷониби муҳассилин – омӯзгорони оянда равона гардад. Дар раванди омӯзиш доишҷӯён техника ва усулҳои қор, композитсия ва дигар маҳсулот, таркиби сохтори нусхаҳо ва ороишот, обуранг ва зебоиву назокати онҳоро аз худ мекунанд.

Муваффақияти мақсадҳои таълимӣ, ҳамин тариқ, ба ташаккули маърифати зебоипарастии муҳассилин нигаронида шудааст, ки дар оянда тарбияи зебоипарастии мактаббачагон, донишҷӯёни коллеҷу литсейҳоро таъмин менамояд. Муҳимтар аз ҳама, чунин мақсадҳои эҷодӣ: инкишофи қобилиятҳои шогирдон ба дарки санъат, ташаккули тафаккури эҷодӣ, дарки арзиши тарбияи зебоипарастӣ ба воситаи санъати халқиро татбиқ менамояд.

Зимни ташкили шароити мақсаднок ва босабаб аз худ қардани мероси ғании бадеии гузаштагонанон, таъмини шароитҳо – коркарди мазмуну мундариҷа барномаҳо, факултативҳо, курсҳои маҳсус, таҷрибаҳои маҳсус мувофиқи бахши “Интиҳоби фан”-и нақшаи таълимӣ хеле муҳим мебошад. Дар ин ҷо вазифа – тақмили муттасили мазмуни таълим бо истифода аз технологияҳои муосири педагогӣ ва иттилоотӣ мебошад.

Ғайр аз шаклҳои анъанавӣ ва методҳои таълими донишҷӯён бо намудҳои қадимаи хунарҳои халқӣ – лексия, сӯҳбат, қорҳои амалӣ дар қоргоҳҳои таълимӣ, дар барномаи таҷрибаи маҳсус ташкили экскурсияҳо ба осорхонаҳои вилоятӣ, ташриф ба устохонаҳои эҷодии хунармандони машҳур, тақлифи онҳо барои воҳӯрӣ ва намоиши қорҳои эҷодӣ ба манфиати қор аст.

А.Бакушинский чунин мешуморад, ки “Идроки зебоипарастонаи табиат, маҳсусан дар шакли экскурсияҳои бадеӣ дорои аҳамияти тарбиявӣ мебошад. Ин дарқунӣ бояд шакли хоси эҷодиёти бадеиро соҳиб бошад” [1,с.126].

Яке аз донишмандони тоҷик А.Р.Саидов дар китоби хеш бо номи «Асосҳои ташаккули маданияти эстетикӣ омӯзгорони оянда» оид ба тарбияи зебоипарастии омӯзгорони оянда чунин қайд менамояд, ки «тарбияи зебоипарастии омӯзгорони оянда фарогири инкишофи зебоипарастӣ, яъне раванди муташаккили қувваҳои табиатан хоси омӯзгорони оянда мебошад, ки барои дарки зебоипарастӣ, ҳисси зебоишиносӣ, таҳайюлотӣ эҷодӣ, таассуроти эмотсионалӣ, тафаккури мантиқӣ ва талаботҳои рӯҳонии омӯзгорони оянда равона гардидаанд»[7,с.3].

Мақсади охири ташкили шароити педагогӣ бояд ташаккули бошууруна, шавқу рағбати босубот нисбат ба хунарҳои халқӣ, тарбия дар асоси завқ ва ҳисси зебоипарастӣ бошад.

Ҳамин тариқ, самаранокии рушди нерӯи эҷодии донишҷӯён тавассути хунарҳои халқӣ бевосита ба ташкили шароити ҳуби педагогӣ вобаста мебошад, ки дар навбати худ ба сатҳи тайёрӣ ва маърифати зебоипарастии мутахассисони оянда таъсир мерасонад.

Б.Неменский қайд мекунад, ки: “Санъат ҳамчун фарҳанг муносибат ба тамоми зухуроти ҳаёт – ин гурӯҳи вазифаҳо мазмуни санъатро дар худ фаро мегирад, ки ба воситаи он маҳаки ахлоқӣ-зебоипарастӣ, ҳиссӣ-арзишии ҷомеа зухур менамояд” [4,с.82].

“Сарчашмаи доими қорҳои тарбиявӣ – дунёи санъат мебошад” - таъкид мекунад муҳаққиқ И.П.Подласий [6,с.170].

Рушди нерӯи эҷодии донишҷӯён тавассути хунарҳои халқӣ – ин раванди мақсадноки ташаккули завқу қобилияти шахсият ба шиноخت ва фаҳмиши зебоӣ, коркарди низоми

тасаввурот доир ба таърихи санъати бадеии халқӣ, ташаккули эҳтиёҷоти зухури худ дар санъати амалӣ, ворид намудани унсурҳои зебоӣ дар ҳаёти мактабӣ мебошад.

Аксари педагогҳо чунин мешуморанд, ки тарбияи зебоипарастӣ як ҷузъи раванди ҷамъабастҳои педагогӣ ба шумор рафта, имкони ба мактаббачаҳо кӯшиш ва тавоноии бунёди ҳаёти худро бо зебоӣ фароҳам меоранд. Дар ин асно тарбияи омӯзгорони оянда дар рӯҳияи зебоипарастӣ ва ташаккули фарҳанги зебоипарастӣ хеле назаррас ба ҳисоб рафта, зарур аст, ки ба ин омил ҳамчун яке аз самтҳои муҳим ва афзалиятнок, воситаи таъсиррасонӣ ба сифатҳои ахлоқии донишомӯзон новобаста аз равияи интиҳобкардашон дар муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ таваҷҷӯҳи махсус зоҳир карда шавад.

Ҳамин тариқ, ҳунари халқӣ дар раванди омӯзиши мақсаднок, фаҳмиш, машғулиятҳо дар доираи курсҳои махсус як қатор вазифаҳои тарбияи зебоипарастиро ба иҷро мерасонад. Нақши ҳунари халқӣ чун воқеияти тарбияи зебоипарастӣ ва маърифати зебоипарастии омӯзгорони оянда, роҳнамоӣ дар шароити замони муосир аҳамияти зиёд дорад ва барои ташаккули сифатҳои ахлоқии шахсият мусоидат менамояд.

ПАЙНАВИШТ:

1. Бакушинский, А.В. Исследования и статьи. Избранные искусствоведческие труды / А.В. Бакушинский. – Москва, Художник, 1981. – 350 с.
2. Белинская, Н.А. Декоративное искусство горного Таджикистана (текстиль) / Н.А. Белинская. – Душанбе, Дониш, 1965. – 90 с.
3. Воронина, В.Л. Архитектурный орнамент древнего Пенджикента / В.Л. Воронина. – М.: Гос. изд. лит-ры по строительству, архитектуре и строительным материалам. 1961. – с. 98-99.
4. Исломов, О.А., Мирзобоев З.З. Марҳилаҳои тасвир / О.А. Исломов, З.З. Мирзобоев. – Хучанд: Нури маърифат, 2017. – 116 с.
5. Неменский, Б. Мудрость красоты. О проблемах эстетического воспитания. Кн. для учителя. – Москва: Просвещение, 1987. – 255 с.
6. Негматов, Н.Н. История таджикского народа / Н.Н. Негматов. – Худжанд: Ношир, 2009 – 814 с.
7. Подласый, И.П. Педагогика. Новый курс: Учебник для студ. пед. вузов: В 2 кн. – М.: Гуманти. изд. центр ВЛАДОС, 1999. – Кн. 2: Процесс воспитания. – 256 с.
8. Саидов, А.Р. Асосҳои ташаккули маданияти эстетикаи омӯзгорони оянда / А.Р. Саидов. – Душанбе – 2010. – 64 с.

REFERENCES:

1. Bakushinsky, A.V. Research and articles. Selected works of art history. - Moscow, S. Artist, 1981. - 350 p.
2. Belinskaya N.A Decorative art of mountainous Tajikistan (textiles). – Dushanbe: Knowledge, 1965. – 90 p.
3. Voronina V.L. Architectural ornament of ancient Penjikent / V.L. Voronin. - M.: State. ed. literature on travel, architecture and travel materials. 1961. – P. 98-99.
4. Nemensky B. The wisdom of beauty. On the problems of aesthetic education. Book. for the teacher. – M.: Enlightenment, 1987. - 255 p.
5. Negmatov, N.N. History of the Tajik people / N.N. Negmatov. - Khujand: Publisher, 2009 – 814 p.
6. Podlasy, I.P. Pedagogy. New course: Textbook for student pedagogical universities: In 2 kn. - Moscow: Gumanti Publishing Center VLADOS, 1999. - Book 2: The process of education. - 256 p.
7. Saidov, A.R. Fundamentals of the formation of the aesthetic culture of future teachers / A.P. Saidov - Dushanbe, - 2010, 64 p.
8. Islomov, O. A., Mirzaboev, Z. Z., 2017. Stages drawing. - Khujand: Light of Enlightenment, - 116 p.